

ANDRZEJ GRZYBOWSKI^{1,2}, KATARZYNA PACTWA³

Jerzy Grzędzielski (1901-1941) – docent okulistyki Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie

Jerzy Grzędzielski (1901-1941) – associate professor of ophthalmology
at the Faculty of Medicine of the Jan Kazimierz University in Lviv

¹ Katedra Okulistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

² Instytut Okulistycznych Badań Naukowych, Fundacja Wspierania Rozwoju Okulistyki, Poznań

(<https://orcid.org/0000-0002-3724-2391>)

³ Lekarz stażysta, Szpital Specjalistyczny im. F. Ceynowy w Wejherowie

ABSTRACT

Jerzy Grzędzielski (1901-1941) – lekarz, okulista, docent Uniwersytetu Lwowskiego. Ukończył studia w 1925 r. na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Swoje życie zawodowe związał z Kliniką Okulistyczną Uniwersytetu Lwowskiego, na której kolejno był asystentem, adiunktem, a następnie habilitował się na docenta okulistyki. Grzędzielski to autor licznych prac naukowych, m.in. poświęconych zabiegowym metodom leczenia w okulistyce oraz odwarstwieniu siatkówki. Ponadto był członkiem Polskiego Towarzystwa Okulistycznego oraz Towarzystwa Lekarskiego we Lwowie. Wygłosił referaty na XVII oraz XVIII Zjeździe Okulistów Polskich. Został zamordowany w masakrze profesorów lwowskich w 1941 r.

Słowa kluczowe: Jerzy Grzędzielski, polska okulistyka, historia okulistyki, Polskie Towarzystwo Okulistyczne, Zjazd Okulistów Polskich, Towarzystwo Lekarskie we Lwowie, mord profesorów lwowskich

ABSTRACT

Jerzy Grzędzielski (1901-1941) a physician, ophthalmologist, docent at the University of Lviv. He graduated from the Medical School of the Jan Kazimierz University in Lviv in 1925. He connected his professional life with the Ophthalmology Clinic at the University of Lviv, where he was an assistant, assistant professor, and then habilitated as an associate professor of ophthalmology. Grzędzielski is the author of numerous scientific works, which were devoted, among others, to the surgical methods of treatment in ophthalmology and retinal detachment. He was also a member of the Polish Ophthalmological Society and the Medical Society in Lviv. He gave lectures at the 17th and 18th Congress of Polish Ophthalmologists. He was murdered in the massacre of Lviv professors in 1941.

Keywords: Jerzy Grzędzielski, Polish ophthalmology, history of ophthalmology, Polish Ophthalmological Society, Congress of Polish Ophthalmologists, Medical Society in Lviv, Massacre of Lviv professors

WSTĘP

Przedstawiona praca poświęcona jest Jerzemu Grzędzielskiemu. Był on polskim okulistą, docentem Uni-

wersytetu Lwowskiego oraz członkiem Polskiego Towarzystwa Okulistycznego i Towarzystwa Lekarskiego

we Lwowie. Pomimo przedwczesnej śmierci w czasie II wojny światowej z rąk hitlerowskich okupantów zdołał zapisać się na kartach historii polskiej okulistyki. Swoje życie naukowe poświęcił badaniom nad zabiegowymi metodami leczenia w okulistyce. Udoskonalił metody operacyjnego leczenia odwarstwienia siatkówki. Celem poniższej pracy jest przybliżenie życiorysu Jerzego Grzędzielskiego oraz analiza jego działalności medycznej i naukowej pod kątem rozwoju medycyny w XX w. Przenalizowano cały dostępny dorobek naukowy Grzędzielskiego, jednak szczegółowej analizie poddano jedynie najbardziej znaczące prace.

METODOLOGIA

Do sporządzenia niniejszej pracy wykorzystano materiały znajdujące się w Głównej Bibliotece Lekarskiej im. Stanisława Konopki w Warszawie, Bibliotece Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, słownikach biograficznych oraz we wspomnieniach pośmiertnych. Ponadto wykorzystano cyfrowe materiały archiwalne oraz publikacje autora.

BIOGRAFIA

Jerzy Michał Grzędzielski [1] urodził się 17 listopada 1901 r. w Kętach w Galicji [2, s. 389; 3; 4]. Był synem Władysława Grzędzielskiego oraz Marii z Wolffów. Ojciec Jerzego Grzędzielskiego był prawnikiem oraz działaczem społecznym. W latach 1919-1922 z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast” był posłem na Sejm, a ponadto sprawował funkcję ministra aprowizacji w rządzie Wincentego Witosa [5]. Jerzy Grzędzielski miał żonę Irenę (z domu Najsarek) – również doktor medycyny – oraz syna Stanisława [3,4,6]. Stanisław Grzędzielski został astronomem, profesorem doktorem habilitowanym i pracownikiem Centrum Badań Kosmicznych Polskiej Akademii Nauk.

Jerzy Grzędzielski w 1919 r. ukończył gimnazjum w Przemyślu na Zasaniu. Wybór tego gimnazjum podyktowany był możliwością kształcenia w języku polskim, co dla rodziny Grzędzielskich było wartością nadrzędną [5]. Następnie podjął studia medyczne na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Studiował w latach 1919-1925, a w 1925 r. uzyskał doktorat z medycyny [3,4].

Po ukończeniu studiów swoje życie związał z Kliniką Okulistyczną Uniwersytetu Jana Kazimierza, gdzie do 1931 r. był asystentem u prof. Adama Bednarskiego (1869-1941) [2, s. 389]. Wówczas Klinika Okulistyczna we Lwowie plasowała się na czwartej pozycji na świecie (po Berlinie, Amsterdamie i Nowym Jorku) pod

Ryc. 1. Jerzy Grzędzielski (1901-1941)

względem liczby wykonywanych operacji i stopnia ich trudności. W 1929 r. Grzędzielski otrzymał stypendium naukowe Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dzięki któremu wyjechał do Szwajcarii, gdzie przebywał od 12 grudnia 1929 do 14 czerwca 1930 r. [5]. Umożliwiło to Grzędzielskiemu naukę rzemiosła u słynnych okulistów, w tym m.in. u prof. Alfreda Vogta (1879-1943) w Zurychu oraz u prof. Julesa Gonina (1870-1935) w Lozannie [3,4,6].

Grzędzielski awansował na stanowisko adiunkta Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu Lwowskiego, które obejmował w latach 1931-1941. Jego zainteresowania naukowe skupiały się wokół uszkodzeń siatkówki oraz metod operacyjnego leczenia jej odwarstwień. Był uznawany za bardzo dobrego operatora. W 1934 r. na Uniwersytecie Lwowskim habilitował się na podstawie rozprawy pt. *Badania doświadczalne nad oderwaniem siatkówki* [7]. Jerzy Grzędzielski był aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Okulistycznego, a także Towarzystwa Lekarskiego we Lwowie [3], prelegentem na Zjazdach Okulistów Polskich w Wilnie oraz we Lwowie. W 1935 r. na XVII Zjeździe wygłosił referat pt. *Przypadek zaćmy rentgenowskiej wydobytej śródto-rebkowo*, a w 1937 r. na XVIII Zjeździe zaprezentował pracę pt. *Doświadczenia z lokalizacją rentgenograficzną ciał obcych oka* [8, s. 77]. Prowadził także wykłady i ćwiczenia z higieny wzroku dla studentów Wydzia-

łu Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza [3,4] – wśród jego uczniów był Tadeusz Krwawicz (1910-1988) [9, s. 511–512]. Jerzy Grzędzielski znacząco przyczynił się do rozwoju Kliniki Okulistycznej we Lwowie chociażby poprzez utworzenie pracowni histologicznej [3,4]. Ze spisu składu Uniwersytetu na rok akademicki 1938-1939 wiadomo, że w tamtym czasie tytułowany był *doktorem wszech nauk lekarskich docentem okulistyki adiunktem Kliniki Okulistycznej* [10]. Po śmierci prof. Bednarskiego w 1941 r. został kierownikiem Kliniki we Lwowie [5]. Zginął w masakrze profesorów lwowskich w nocy z 3 na 4 lipca 1941 r. Został rozstrzelany na Wzgórzach Wuleckich we Lwowie przez Einsatzkommando zur besonderen Verwendung, działające z ramienia Sicherheitsdienstu [3,6].

ANALIZA DOROBKU NAUKOWEGO

W pracy z 1926 r. Jerzy Grzędzielski omówił diagnostykę astygmatyzmu przy pomocy skiaskopii w modyfikacji Lidnera. Metoda ta umożliwiała określenie wielkości astygmatyzmu do 0,25 dioptrii, a jego osi do 1 stopnia [11]. W 1927 r. opisał przypadek miedzi- cy i srebrzycy rogówki [12], a publikacja ta cytowana była za granicą [13]. W pracy opublikowanej w języku niemieckim w 1931 r. podczas pobytu u prof. Vogta w Zurichu przedstawił obraz kliniczny 13 pacjentów z jaskrą pseudoeksfoliacyjną, co poparł oryginalnym materiałem histopatologicznym [14]. Praca ta była wielokrotnie cytowana aż do lat 70. XX w. [15], w tym w najważniejszych opracowaniach dotyczących zespołu pseudoeksfoliacji [16].

Praca Grzędzielskiego opublikowana po niemiecku w 1935 r. dotyczyła histologii zaćmy spowodowanej promieniowaniem rentgenowskim [17]. Była ona następnie cytowana w publikacjach zagranicznych 29 razy [18], w tym ostatni raz w 1975 r. [19], co świadczy o jej dużej wartości merytorycznej.

W 1936 r. opisał metody ochrony narządu wzroku przed różnego rodzaju promieniowaniem. Wprawdzie sposoby zabezpieczenia przed promieniowaniem uległy zmianie w ciągu ostatnich lat, to tematyka pracy pozostaje bardzo aktualna w zakresie narażenia zawodowego na promieniowanie podczerwone lub nadfioletowe [20].

W pracy z 1937 r. Grzędzielski omówił bardzo dokładnie problem lokalizacji ciał obcych oka za pomocą badania rentgenowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem metody zaproponowanej przez Zygmunta Grudzińskiego (1870-1929), słynnego polskiego radiologa [21]. Jego modyfikacja metody Grudzińskiego cytowana była jeszcze w okresie powojennym [22].

SPIS PRAC JERZEGO GRĘDZIELSKIEGO (NA PODSTAWIE POLSKIEJ BIBLIOGRAFII LEKARSKIEJ ORAZ WŁASNYCH POSZUKIWAŃ):

1. Grzędzielski J., O skiaskopji astygmatyzmu soczewkami cylindrycznymi (sposób Lindnera): sprawozdanie referatowe. *Klinika Oczna*, 1926, 4(3), 124–138.
2. Grzędzielski J., Przypadek miedzi- cy i srebrzycy rogówki. *Klinika Oczna*, 1927, V (3), 114–122.
3. Grzędzielski J., Budzanowski K., Dwa rzadkie przypadki kiły oka. *Pol Gaz Lek*, 1929, VIII (35), 643–644.
4. Grzędzielski J., O nowych środkach leczniczych przy jaskrze. *Pol Gaz Lek*, 1929, VIII (36), 662–669.
5. Grzędzielski J., Wrażenia z klinik szwajcarskich. *Pol Gaz Lek*, 1930, IX (39), 740–742.
6. Grzędzielski J., Krwotoki siatkówki w ostrej białaczce szpikowej. *Klinika Oczna*, 1931, IX (3-4), 135–155.
7. Grzędzielski J., Über die Linsenkap- sel Häutchen bei Glaukom (Glaucoma capsulare Vogt). *Arch. f. Ophth.*, 1931, 126, 409–423.
8. Grzędzielski J., O operacjach ocznych wykonywanych na klinice prof. Macheka. *Pol Gaz Lek*, 1931, X (9), 173–174.
9. Grzędzielski J., Doświadczalne oderwanie siatkówki. *Pol Gaz Lek*, 1932, XI (51), 937–938.
10. Grzędzielski J., O przewlekłych nieżytach spojówek. *Praktyka Lekarska*, 1933, VII, 157–161.
11. Grzędzielski J., Nowy objaw rozpoznawczy przy zapaleniu wiosennym spojówki, [w:] *Pamiętnik XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu 11-15 IX 1933*. T. 2, red. Jakubski A., Jonscher K., Komitet Organizacyjny XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich, Poznań (Polska) 1933, 572–573.
12. Grzędzielski J., Doświadczalne badania nad oderwaniem siatkówki. *Pol Gaz Lek*, 1934, XIII (26), 495–496.
13. Grzędzielski J., Patogeneza zapalenia białkomocznego śluzówki. *Pol Gaz Lek*, 1934, XIII (40), 729–731.
14. Grzędzielski J., VI Zjazd Okulistów Polskich. *Pol Gaz Lek*, 1935, XIV (30), 555.
15. Grzędzielski J., Zur histologie der Roentgenkatarakt. *Klin. Mbl. Augenheilk*, 1935, 95, 360.
16. Grzędzielski J., Ochrona oczu przed energią promienistą. *Pol Gaz Lek*, 1936, XV (11), 197–200.
17. Grzędzielski J., Leczenie spraw gruczkowych oka wyciągami śledziowymi. *Klinika Oczna*, 1936, XIV (5), 631–637.
18. Grzędzielski J., Lokalizacja rentgenograficzna ciał obcych oka. *Klinika Oczna*, 1937, XV (2-3), 150–167.
19. Grzędzielski J., Leczenie conjunctivitis vernalis. *Medycyna Współczesna*, 1938, IV (6), 664.
20. Grzędzielski J., Wyjaśnienie kilku wątpliwości w przypadku lewostronnej zaćmy. *Medycyna Współczesna*, 1938, IV (9), 959.
21. Grzędzielski J., Dymitrowska M., Statystyczne badania narządu wzroku u kandydatów na studia w Lwowskich

szkołach akademickich. *Klinika Oczna*, 1938, XVI (1), 50–69.

22. Grzędzielski J., Nowsze środki w leczeniu jaglicy. *Klinika Oczna*, 1938, XVI (1), 119–188.

23. Grzędzielski J., Przypadek jaglicy przerostowej z łuszczyką przestarzałą na obu oczach. *Klinika Oczna*, 1938, XVI (3), 334. Spr. L. Okul. z 22 I 38.

24. Grzędzielski J., Przypadek symblepharon fere totale na oku prawym. *Klinika Oczna*, 1938, XVI (3), 334. Spr. L. Okul. z 22 I 38.

25. Grzędzielski J., O krwotokach podpajęczynówkowych. *Medycyna Praktyczna*, 1938, XII (13), 275–288; (14), 306–315; (15), 321–328; (16), 344–348; (17), 364–369; (18), 398–401; (19), 429–431; (20), 479–480; (21), 509–517; (22), 542–545; (23), 553–563; (24), 594–599.

26. Grzędzielski J., Zapalenie mięszone rogówki. *Klinika Oczna*, 1939, XVII (2), 137–174.

SPIS RYCIN

Ryc. 1. Jerzy Grzędzielski (1901-1941)

PIŚMIENNICTWO:

[1] Według Polskiego Słownika Biograficznego, t. 9: Józef Michał Grzędzielski, ale we wszystkich pozostałych źródłach jest Jerzy Michał Grzędzielski.

[2] Melanowski W.H., *Dzieje okulistyki*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa (Polska) 1972.

[3] Armon W., Lepszy K., Grzędzielski Józef Michał, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 9, red. Lepszy K., Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydaw. Polskiej Akademii Nauk, Wrocław (Polska) 1961, 103.

[4] *Życiorys Jerzego Michała Grzędzielskiego*, Teki Konopki. Główna Biblioteka Lekarska (DSKM GBL), sygn. TK 436(13).

[5] Arabas I., Chodkowska A., Jerzy Grzędzielski (1901-1941), *Wrocławskie Studia Wschodnie*, 2021, 25, 179–185.

[6] Gliński J.B., *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów – ofiar drugiej wojny światowej*, t. 2, JMP T&P Wierzbicki Piotr, Warszawa (Polska) 1999, 182.

[7] Grzędzielski J., *Badania doświadczalne nad oderwaniem siatkówki* [praca habilitacyjna], [s.n.], Lwów (Ukraina) 1934.

[8] Melanowski W.H., *Rys dziejów okulistyki w Polsce*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa (Polska) 1948.

[9] Lisowski W., *Prekursorzy medycyny polskiej*, t. 2, Bellona, Fundacja Grobu Nieznanego Żołnierza, Warszawa (Polska) 2008.

[10] *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/39*, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Lwów (Ukraina) 1938.

[11] Grzędzielski J., O skiaskopji astygmatyzmu soczewkami cylindrycznymi (sposób Lindnera). Sprawozdanie referatowe. *Klinika Oczna*, 1926, 4(3), 124–138.

[12] Grzędzielski J., Przypadek miedzicy i srebrzycy rogówki. *Klinika Oczna*, 1927, V (3), 114–122.

[13] Sallmann L., *Über die Ablagerung einiger Metalle in der menschlichen Hornhaut*. Graefes Archiv für Ophthalmologie, 1932, 128, 245–264.

[14] Grzędzielski J., *Über die Linsenkapsel Häutchen bei Glaukom* (Glaucoma capsulare Vogt). *Arch. f. Ophth.*, 1931, 126, 409–423.

[15] Aasved H., Incidence of Defects in the Pigmented Pupillary Ruff in Eyes with and Without Fibrillogluthia Epitheliocapsularis (So-Called Senile Exfoliation or Pseudoexfoliation of the Anterior Lens Capsule). *Acta Ophthalmol (Copenh)*, 1973, 51(5), 710–715.

[16] Krause U., Tarkkanen A., Cataract and Pseudoexfoliation. A Clinicopathological Study. *Acta Ophthalmol (Copenh)*, 1978, 56(3), 329–334.

[17] Grzędzielski J., Zur histologie der Roentgenkatarakt. *Klin. Mbl. Augenheilk.*, 1935, 95, 360–369.

[18] https://scholar.google.com/scholar?cites=7601313337246728755&as_sdt=2005&sciodt=0,5&hl=en–8.08.2024.

[19] Charles M.W., Brown N., Dimensions of the Human Eye Relevant to Radiation Protection. *Phys Med Biol.*, 1975, 20(2), 202–218.

[20] Grzędzielski J., Ochrona oczu przed energią promienistą. *Pol Gaz Lek*, 1936; XV (11), 197–200.

[21] Grzędzielski J., Lokalizacja rentgenograficzna ciał obcych oka. *Klinika Oczna*, 1937, XV (2-3), 150–167.

[22] Zubczewski A., Praktyczne zastosowanie metody Grzędzielskiego lokalizacji ciał obcych w gałce ocznej [Practical Application of Grzedzielski's Method in Localization of Foreign Bodies in the Eye]. *Klinika Oczna*, 1953, 23(2), 121–132.